

esetek 36%-ában valamelyik oktató kapott külön megbízást a könyvtárosi teendők ellátására.

Jelenleg az új könyvtári törvény megvalósítása, az oktatásügyi és közigazgatási változások körülményei között az Usinszkij Könyvtár szakemberei az iskolai könyvtárak információs tevékenységének normáin és új koncepcióján dolgoznak.

(Katsányi Sándor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Egyéb könyvtárak

97/155

WARD, Dane M.: The changing role of mobile libraries in Africa = Int.Inform.Lib. Rev. 28.vol. 1996. 2.no. 121-133.p.

A mozgókönyvtárak szerepének változása Afrikában

Feladatkör; Mozgókönyvtár

A hagyományos mozgókönyvtári szolgáltatások Afrikában nem bizonyultak annyira sikereseknek, mind a világ más területein. A vonatkozó szakirodalom alapos áttekintése alapján a szerző ismerteti az afrikai mozgókönyvtári programok történetét és problémáit. Szem előtt tartva, hogy Afrikában a lakosság nagy hányada vidéki és írástudatlan, a hatékony információterjesztés érdekében a jövőben a mozgókönyvtáraknak más szervezetekkel is együtt kell működniük. Ezen az alapon a szerző szerint a „mozgókönyvtárak” helyett megfelelőbb lenne a „mozgó információszolgáltató rendszerek” fogalmát használni.

(Autoref.)

Állomány, állományalakítás

97/156

JOHNSTON, B.J. – WITTE, Victoria: Electronic resources and budgeting: funding at the edge = Collect.Manage. 21.vol. 1996. 1.no. 3-16.p.

Az elektronikus információforrások a gyarapítási keretben: a „birtoklás vagy hozzáférés” dilemmája

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus publikáció; Gazdaságosság -könyvtárban; Hozzáférhetőség; Másolatszolgáltatás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A könyvtárak története során a nagy tudományos könyvtárak megkísérelték – még a legjobb időkben is sikertelenül – saját állományuk számára beszerezni és tárolni mindazt, ami használóikat érdekelheti. A könyvtárközi kölcsönzés régi gyakorlat a könyvtárakban, a hozzáférés és a birtoklás gondolatát testesíti meg. E modell végét az információrobbanás, a kedvezőtlen valutaátváltási arányok, a gyakran megkérdőjelezhető kiadási politika okozta. A későbbiekben a könyvtárak költségvetésében konfliktus alakult ki abban a tekintetben, hogy mennyit fordítsanak a hagyományos (nyomtatott) és mennyit az új, elektronikus dokumentumokra

(nem csak az így beszerezhető folyóiratcikkekre, hanem a távolról elérhető másodlagos és elsődleges információforrásokra is).

Ross Atkinson nyomán elektronikus „anti-gyűjteménynek” nevezhetjük azon kiadványok összességét, amelyek nem a saját állományunkban vannak, de szerepeltek a dezideráta között, vagy amikor igény mutatkozik rájuk, be tudjuk őket szerezni a hagyományos együttműködés keretében. Az Interneten korlátlan lehetőségek kínálóznak az anti-gyűjtemény bővítésére. A távoli hozzáférés részben kiváltja a beszerzést (például lemondhatjuk a nyomtatott folyóiratot), ugyanakkor (például a dokumentumrendelés vagy az adatbázishoz való távoli hozzáférés) pénzt igényel a költségvetésből.

A nagy tudományos könyvtárak nem szoktak selejtezni az állományukból. Most viszont hagyományos dokumentumokat (többnyire a nyomtatott folyóiratokat) az „anti-gyűjteménybe” tesznek át. A folyóiratok és könyvek árát egyre inkább az elektronikus hozzáférés egy-egy alkalomra eső költségeihez kell viszonyítaniuk.

A Washington Egyetem Könyvtára a 90-es évek elején igen kedvező költségvetéssel rendelkezett. A természettudományok és a műszaki tudományok terén, ahol nem bizonyult elegendőnek a keret, közösen kezelték és szükség szerint osztották fel, az oktatókkal egyeztetve, a monográfiákra és az időszaki kiadványokra szánt összeget. Kísérletezni kezdtek a kereskedelmi dokumentumszolgáltatókkal és az elektronikus hozzáférés más formáival. Erre kezdetben nem a gyarapítási keret, hanem külön pénzösszegek szolgáltak. A későbbiekben aztán a gyarapítási keret „tortáját” már nem kétfelé (könyvekre és folyóiratokra), hanem háromfelé kellett elosztani.

Az utóbbi öt évben megnövekedett a könyvtárközi kölcsönzési kérések és az azokat lebonyolító személyzet száma. A költségeket a könyvtár fedezi.

A dokumentumszolgáltatás egyrészt helyettesíti a saját állományt (bár erről az oktatókat még meg kell győzni!), másrészt bővíti a források kínálatát. A saját állomány helyettesítésére főként a segédkönyvek területén alkalmazzák. Megszüntették például a FirstSearch és az STN szolgáltatásban szereplő bibliográfiai adatbázisok nyomtatott vagy CD-ROM változatának előfizetését.

A gyarapítási költségvetés megtervezésekor igen nehezen becsülhetők az elektronikus hozzáférés költségei a következő évben. A Washington Egyetem Könyvtárában visszatértek a zéró-alapú költségvetéshez. Forrásokat kerestek a hagyományos dokumentumok beszerzéséhez, ezzel felszabadítva bizonyos kereteket a korszerű dokumentumok vásárlására. Mindent megragadtak a költségvetés vásárlóerejének növelése érdekében.

Igyekeztek minél kevésbé elkötelezni magukat valamely technológia vagy megoldás mellett a hozzáférés kontra tulajdonlás dilemmában. A legsikeresebbnek az bizonyult, hogy ahol csak mód volt rá, a szolgáltatásokat kísérleti projektek előzték meg.

(Hegyközi Ilona)

97/157

BOSCH, Stephen – SIMONS, Nancy: Reducing rates of inflation: serials cancellations at the University of Arizona = Techn.Serv.Q. 14.vol. 1996. 1.no. 49-65.p. Bibliogr.

Az inflációs ráta csökkentése: folyóirat-lemondások az Arizonai Egyetemen

Egyetemi könyvtár; Folyóiratárak; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Költségvetés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az Arizonai Egyetem (UA) könyvtára nemrégiben fejezte be a második fő folyóiratlemondási programját. A kétéves program (1992-1994) keretében több, mint 1700 címet mondtak le, közöttük sok magfolyóiratot is, összesen 683 829 dollár értékben. A módszer részeként jegyzéket készítettek a magas árnövekedésű folyóiratokról, és felkérték az oktatókat, hogy tekintsek át a listát, és – meghatározott kritériumok alapján – töröljék belőle a lemondható címekeket. E módszerrel az UA könyvtárának sikerült a

folyóiratár-infláció mértékét 10,4%-ról 4,8%-ra csökkenteni.

(Autoref.)

97/158

SIMPSON, Donald B.: Electronic resources: a new set of questions for resource sharing efforts = Collect.Manage. 21.vol. 1996. 1.no. 57-64.p.

Az elektronikus dokumentumok – új lehetőségek az állománygyarapítás egybehangolásához

Dokumentum szolgáltatás; Egybehangolt állományalakítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A hagyományosan együttműködő könyvtárak az elektronikus dokumentumokkal kapcsolatban felmerülő problémákat is együttműködéssel szeretnék megoldani.

Az elektronikus dokumentumokat két nagy csoportba oszthatjuk: 1. amelyek más formátumban jöttek létre, majd elektronikus formába konvertálták őket a jobb hozzáférés, tárolás, állományvédelem vagy terjesztés érdekében, 2. amelyek eleve elektronikus formátumban jöttek létre. Mindkét csoport egyformán alkalmas arra, hogy a gyarapítási együttműködés tárgya legyen.

Egy másik felosztás a dokumentumok kurrens, illetve retrospektív jellegét emeli ki. A digitális könyvtárak általában a kurrens dokumentumokra összpontosítanak. Vannak azonban olyan intézmények, amelyek a retrospektív elektronikus források archiválását végzik.

A Centre for Research Libraries (CRL), amely a British Library dokumentumszolgáltató központjához hasonló amerikai intézmény, az utóbbi években jelentős technológiai fejlesztés következtében kísérleti jelleggel kérésre szolgál

tat dokumentumokat az Interneten. Ezek egy részét már korábban elektronikusan tárolták, másokat kérésre digitalizálnak. Retrospektív digitalizálási programja keretében a CRL összehangolt állományalakításra törekszik. A külföldi beszerzések egyre nagyobb része zajlik majd elektronikus formában.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 151, 173, 175, 223

Állományvédelem

97/159

EDEN, Paul – FEATHER, John: Preservation in libraries and archives in the UK: towards a national policy = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 8.no. 33-40.p. Bibliogr. 11 tétel.

Állományvédelem az Egyesült Királyság levéltáraiban és könyvtáraiban: országos politika kialakulása

Állományvédelem; Irányelvek -könyvtári; Levéltár

A cikk egy egyéves kutatási projektről számol be, melynek során közel 300 levéltárban és dokumentumtárban végeztek kérdőíves felmérést, és készítettek interjúkat könyvtárosokkal, levéltárosokkal és konzerválási szakemberekkel. A következő témákat kutatták: írott állományvédelmi politikák és stratégiák; reprográfiai politikák; környezetvédelem; munkafolyamatok; továbbképzés; használók képzése; biztonság; katasztrófaelhárítási tervezés; statisztikák az állományvédelmi tervezéshez. A kezdeti eredményekből a következő fő jellemzőket lehet kiemelni: aggodalom a fénymásolás okozta károsodás miatt; a gyenge minőségű papírra nyomtatott vagy írt állományok állagának romlása; a mikrofilm mint helyettesítő hordozó központi szerepe; egy központi mikrofilmtároló raktár létrehozásának megvalósíthatósága; érdeklődés a

digitalizálás állományvédelmi lehetőségei iránt. A szerzők bíznak abban, hogy a kutatás megfelelő irányelveket eredményez a könyvtárak és levéltárak számára, és részletes ajánlásokat ad egy országos állományvédelmi politika kidolgozásához.

(Autoref. alapján)

97/160

WITT, Thomas B.: The use of electronic book theft detection systems in libraries = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 6.vol. 1996. 4.no. 45-60.p. Bibliogr.

Az elektronikus lopásgátló berendezések könyvtári használata

Biztonsági berendezés; Könyvlopás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A könyvtári állományok lopásvédelmének legnépszerűbb módszerét napjainkban az elektronikus lopásérzékelő berendezések jelentik, amelyek a kijáratnál jelzik, ha valaki egy ki nem kölcsönzött könyvet szándékozik kivinni a könyvtárból. Jóllehet e rendszerekről állítják, hogy elrettentő hatással vannak a lopásokra, egyetlen olyan rendszer sem létezik, amelyet ne lehetne „becsapni”, ezért balgaság a könyvtári állományok biztonságát teljes mértékben egy elektronikus rendszerre bízni. A valódi biztonságot egy teljes körű lopásvédelmi program kidolgozása jelenti, amely nemcsak az olvasói, hanem a személyzeti lopások potenciális veszélyét is figyelembe veszi.

(Autoref.)

Feldolgozó munka

97/161

LEE-SMELTZER, Kuang-Hwei (Janet): Exploring the potential for cooperative cataloging of Chinese-language materials on an international basis: the role of library automation in Taiwan = Cat.Classif.Q. 23.vol. 1996. 2.no. 41-56.p. Bibliogr. 25 tétel.

Nemzetközi együttműködés a kínai nyelvű anyagok katalogizálásában: a könyvtáratomatizálás szerepe Tajvanban

Együttműködés -nemzetközi; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Integrált gépi rendszer; Nem latin betű

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A kínai MARC formátum és a kínai karakterek szabványos kódtáblázatának kifejlesztése, az információtechnológia használata és az országos online bibliográfiai adatbázis (NMBINet) létrehozása jelentős hatást gyakorolt a tajvani könyvtárak katalogizálási gyakorlatára. Ezek a fejlemények a kínai nyelvű anyagok katalogizálására irányuló nemzetközi együttműködést is erősen befolyásolták. A cikk – áttekinti a tajvani könyvtáratomatizálás fejlődését és jelenlegi helyzetét, továbbá megvizsgálja a nemzetközi együttműködés kiszélesítésének lehetőségeit.

(Autoref.)

97/162

DÖRR, Marianne: Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 43.Jg. 1996. 5.no. 409-421.p.

A német nyelvterületen megjelent 17. századi nyomtatványok számbavétele

Adatbázis; Együttműködés -belföldi; Gépi dokumentumleírás; Közös katalogizálás; Régi és ritka könyvek; Szoftver

A Német Kutatási Társaság 1969 óta támogatja a 16. századi német nyomtatványok nemzeti bibliográfiai regisztrálását célzó VD 16 projektet, amely több könyvtár együttműködésével folyik. A fő részt tartalmazó utolsó, 22. kötet 1995 végén jelent meg.

A 80-as évek második felében már megkezdődtek az előkészítő vizsgálatok a müncheni egyetemi könyvtárban a következő, a 17. századdal foglalkozó nagy bibliográfiai projekt (VD 17) idő- és költségigényének felbecsülésére.

A 16. századi vállalkozás hagyományos bibliográfiai munkamódszerekkel zajlott, az újabb programnál adatbázist építenek majd. Az együttműködő partnerek a berlini Staatsbibliothek zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz, a müncheni Bayerische Staatsbibliothek és a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek, valamint a FORWISS, a tudásalapú rendszerek bajor kutatóközpontja. Az új tartományokból a drezdai Sächsische Landesbibliothek/Staats- und Universitätsbibliothek Dresden (a berlini intézmény partnereként), a Forschungs- und Landesbibliothek Gotha (München partnereként) és az Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Halle (Wolfenbüttelrel együttműködve) vesz részt a munkálatokban. A konzorcium élén a Bayerische Staatsbibliothek áll majd, a projekt fő része a tervek szerint 10-12 év alatt készül el.

A VD 17 adatbázisa online módon épül majd a duplikáció elkerülése érdekében. A Német Könyvtári Intézet (DBI) sokat segíthet a munkálatok megkezdésében. Ugyanis a német nagy tudományos könyvtárak katalógusainak retrospektív konverziója után több százezer, különböző bibliográfiai színvonalú rekord áll már rendelkezésére az ún. Verbundkatalog-ban, amelyekből le lehet válogatni a tárgyidőszak állományát.

Az adatbázis az OMNIS/Myriad relációs adatbázis-rendszert fogja használni, alkalmas

lesz távolsági lekérdezésre és az adatok távolsági bevitelére. A projektben képarchívum is épül majd, a barokk könyvek címlapjainak képeiből. Az együttműködő könyvtárak az OMNIS kliens-szoftvert és az Allegro feltáró szoftvert használják majd.

A Bajor Állami Könyvtár VD 17 szerverén OMNIS adatbázisként már elérhető a DBI által rendelkezésre bocsátott retrospektív közös katalógus, kb. 400 ezer rekord. A képek digitalizálásához a könyvek gerincét kímélő szkennert fejlesztenek ki. Amíg ez elkészül, a képeket a könyvtárakban először 35 mm-es mikrofilmre veszik és a mikrofilmről szkenneléssel készül a digitalizált kép. A képarchívumot CD-ROM-on fogják rendelkezésre bocsátani.

A gyűjtőkről még folynak a megbeszélések, különös tekintettel arra, hogy nehezen lehet megállapítani a 17. századi területi egységeket és az államhatárokat. A VD 16 tapasztalatai alapján az összefüggő német nyelvterületről származó kiadványok regisztrálására törekszenek, tekintet nélkül a kiadás nyelvére. Felveszik a bizonyítottan vagy feltételezetten német megjelenési hellyel rendelkező kiadványokat, valamint minden német nyelvű nyomtatványt, tekintet nélkül annak megjelenési helyére.

A közös katalogizáláshoz és az adatcseréhez a német dokumentumleírási szabályzat tudományos könyvtári változatát (RAK-WB) használják, igénybe véve annak minden, rugalmasságot engedő előírását, hogy a kor kiadási sajátosságait tükrözni tudják az egyes adatelemekben. A partnerek maguk határozták meg a képi információk integrálásához szükséges szempontokat.

A kiadványok egyedi azonosítására az ún. fingerprint szolgál. Ez a jelkombináció az egyes kiadványok négy bizonyos oldalának két megadott sorában lévő jelekből áll össze. A projekt anyagiak hiányában nem vállalkozhat tárgyi feltárássra, ennek kiváltására használni fogják a göttingeni és a wolfenbütteli könyvtárosok által összeállított (pl. műfajokat és szakterületeket tartalmazó) listát.

A tervek szerint a VD 17 a VD 16-hoz és a hasonló nagy európai nemzeti bibliográfiai vállalkozásokhoz lesz mérhető.

(Hegyközi Ilona)

97/163

CONNELL, Tschere Harkness: Use of the LCSH system: realities = Cat.Classif.Q. 23.vol. 1996. 1.no. 73-98.p.

Hogyan tartanak lépést az amerikai egyetemi könyvtárak a Kongresszusi Könyvtár tárgyszójegyzékének változásaival?

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Online katalógus; Tárgyszójegyzék

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikk azt vizsgálja, hogy az amerikai könyvtárak lépést tartanak-e a Kongresszusi Könyvtár tárgyszórendszerének változásaival. 15 tárgyszó állapotát vizsgálták 50 egyetemi könyvtárnak az Interneten elérhető online katalógusában, s azt találták, hogy a könyvtárak nem következetesek a tárgyi besorolási adatok ellenőrzésében, az utalók és a tárgyköri megjegyzések alkalmazásában. A kapott adatokat a következő szempontok szerint elemzi a cikk: a könyvtárak teljesítménye 1) általánosságban, 2) a tárgyszavakkal kapcsolatban, 3) az utalókkal kapcsolatban, 4) a tárgyszavakon végrehajtott változtatásokkal kapcsolatban, 5) a használt online katalógus gépi rendszere szerint. A szerző az eredményeket az újabban megjelenő, s a tárgyi katalogizálás hatékonyságát bíráló vélemények fényében tárgyalja.

(Autoref.)

97/164

HARKEN, Shelby E.: Outsourcing: ready, set, go? A cataloger's perspective = Cat.Classif.Q. 23.vol. 1996. 2.no. 67-87.p. Bibliogr.

Munkák kiadása – egy katalogizáló szemével

Bérmunka kiadása; Gépi dokumentumleírás; Munkaszervezés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A gyorsan fejlődő technológiai környezetben a könyvtári katalogizálás privatizálása (outsourcing) sok vitát kavart; a könyvtárosok egy része mellette, mások ellene foglalnak állást. Az előbbieket szerint a könyvtár ma már nem engedheti meg magának, hogy ne privatizáljon, az utóbbiak pedig az ezzel járó problémákat és a magas költségeket hangoztatják. Ahhoz, hogy mindkét fél megalégedést találjon, megbízható, jó minőségű rekordokat kell kiadni, a szolgáltatóknak és a könyvtárosoknak világosan ki kell fejteniük elvárásait egymással szemben, továbbá módot kell találni a bibliográfiai rekordok aránylag kényelmes és olcsó beszerzésére és feldolgozására. A cikk felvázolja, hogy mit kell elkerülnünk, illetve mit kell tennünk a sikeres privatizáció érdekében.

(Autoref.)

Lásd még 192

Katalógusok

Lásd 166, 191, 193

Információkeresés

97/165

WEI HE, Peter – JACOBSON, Trudi E.: What are they doing with the Internet? A study of user information seeking behaviors = Internet Ref. Serv.Q. 1.vol. 1996. 1.no. 31-51.p.

Az Internet-használat jellemzői egy amerikai egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Gépi információkeresés; Hatékonyság; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A tanulmány a University at Albany, SUNY (State University of New York) könyvtárban 1995 első két hónapjában végzett Internet-kereséseket elemzi. Az Internet-források használatát a használók neme, foglalkozása és előzetes Internet-keresési tapasztalatai függvényében vizsgálták. Az eredmények azt mutatták, hogy a használók többségét a következők jellemzik: férfi alsóévesek, valamilyen társadalomtudomány hallgatói, és hat hónapnál kevesebb tapasztalattal rendelkeznek. A résztvevők az Internetet egyértelműen hasznos erőforrásnak találták a kutatásaikhoz és az iskolai feladataikhoz. A keresési lehetőségekről túlzott elvárásaik vannak, a böngészés tekintetében pedig semleges, illetve csaldódt véleményeiknek adtak hangot. A szerzők eredményei alátámasztják a könyvtári Internet-szolgáltatások bevezetésének hasznosságát. Azt javasolják, hogy a könyvtárak vállaljanak vezető szerepet hatékonyan kereshető indexek, illetve – a böngészés megkönnyítésére – jobban szervezett információs bázisok kifejlesztésében.

(Autoref.)

A tárgyi keresés dilemmái: keresési minták az online katalógusban

Felmérés [forma]; Gépi információkeresés; Hatékonyság; Online katalógus; Tárgyi feltárás

A tanulmány a University of California, Santa Cruz (UCSC) MELVIL nevű könyvtári rendszerének online katalógusában végzett használói kereséseket vizsgálja. Részletes statisztikai adatokat közöl a résztvevők foglalkozásáról (alsó-, felsőéves hallgató, könyvtáros, oktató stb.), kereséseik gyakoriságáról, a keresés kényelmére vonatkozó véleményükről és a könyvtárosi segítség szükségességéről. A felmérésben részt vevők keresési eljárásait automatikusan rögzítették és elemezték; a cikk bemutat néhányat, és leszűri a tanulságokat. Különös figyelmet fordít a tárgyi keresések dilemmáira, amelyekkel a használók gyakran szembetalálják magukat az olyan rendszerekben, amelyekben a legtöbbször „hiánycikk” a logikai következtetés lehetősége. Az adatokat összehasonlítja egy korábbi felmérés eredményeivel, amelynek során távoli használók katalógushasználatát vizsgálták a MELVIL rendszerben.

(Autoref.)

Lásd még 180, 193, 200, 222

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

97/166

FERL, Terry Ellen – MILLSAP, Larry: The knuckle-cracker's dilemma: a transaction log study of OPAC subject searching = Inf.Tech.nol.Lib. 15.vol. 1996. 2.no. 81-98.p. Bibliogr. 8 tétel.

97/167

ENGLE, Michael O.: Using World Wide Web software for reference instruction = Internet Ref.Serv.Q. 1.vol. 1996. 2.no. 7-15.p.

World Wide Web szoftver használata referenz-szolgáltatásokra és oktatásra

*File-szervezés -gépi; Használók képzése -felső-
oktatásban; Számítógép-hálózat; Szoftver; Tájé-
koztató munka*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A könyvtárosok már régóta nyújtanak referenz- és képzési szolgáltatásokat a referenzpultnál, illetve a tantermekben. Napjainkban ugyane szolgáltatásoknak egy új, életképes színhelye van kifejlődőben: a hálózat. A WWW-lapok létrehozására és karbantartására szolgáló szoftverek széles körű választéka új lehetőségeket kínál az oktatással foglalkozó könyvtárosok számára. E szoftverek, továbbá az egyetemeken és főiskolákon elszaporodott hálózati PC-k lehetővé teszik, hogy a könyvtárhasználók a saját gépükön vehessék igénybe a tájékoztatói és képzési szolgáltatásokat. A cikk javaslatokat és irányelveket ad a WWW-lapok készítéséhez. A jövőben a Web-technológia módot adhat a hallgatók, oktatók és könyvtárosok számára a tanulási-oktatási folyamatban való interaktív részvételre.

(Autoref.)

97/168

OSTERTAG, J.Keith – RITCHIE, David G.: The impact on reference services of networking CD-ROM databases: a preliminary look at one case = Internet Ref.Serv.Q. 1.vol. 1996. 2.no. 49-72.p.

Hálózati CD-ROM adatbázisok hatása a referenz-szolgáltatásra: esettanulmány

*Adatbázis; CD-ROM; Esettanulmány [forma];
Számítógép-hálózat; Tájékoztató munka*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

TER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikk a New York-i Állami Egyetem (State University of New York, SUNY) cortlandi könyvtárának három másik SUNY-könyvtárral folytatott közös projektjét ismerteti, melynek keretében a résztvevők közösen használtak CD-ROM adatbázisokat egy nagyterületű hálózaton. Ismerteti a program kidolgozásának okait és hatását a főleg alsóévesek számára nyújtott referenz-szolgáltatásokra. A szerzők közreadják a kezdeti felmérések eredményeit, és bemutatják a négy színhely egyikéről származó adatbázishasználati statisztikákat. Következtetésként a projekt várható hatását tárgyalják a jövő referenz-politikájára. Ismertetik a hálózat technikai jellemzőit, és a függelékben bemutatják a felmérés kérdőíveit.

(Autoref.)

97/169

ROSENTHAL, Marilyn – SPIEGELMAN, Marscha: Evaluating use of the Internet among academic reference librarians = Internet Ref. Serv.Q. 1.vol. 1996. 1.no. 53-67.p. Bibliogr.

Referenz-könyvtárosok Internet-használatának értékelése New York állam felsőoktatási könyvtáraiban

Egyetemi könyvtár; Felmérés-[forma]; Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata; Tájékoztató munka

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikk egyetemi referenz-könyvtárosok Internet-használatát vizsgálja New York állam két- és négyéves főiskoláinak és egyetemeinek könyvtáraiban. Célja az Internet referenz-eszközök hasznosságának a vizsgálata, továbbá

adatok gyűjtése a használókról, a használati szokásokról, a negatív és pozitív véleményekről, a rendszer erősségeiről és gyengéiről. A legfontosabb eredmények között szerepel a közvetlen használat és a képzés szükségessége. A következők mellett a szerzők hat fontos feladatot fogalmaznak meg az Internet jövőbeli szerepéről, az egyetemi referenz-könyvtárosok szempontjából.

(Autoref.)

97/170

MILTON, Ian: Seven days a week = Publ.Lib.J. 11.vol. 1996. 5.no. 143-145.p.

Szükség van-e vasárnapi nyitvatartásra? Kísérlet egy angol városi könyvtárban

Gazdaságosság -könyvtárban; Nyitvatartási idő; Városi könyvtár

1995 nyarán az angliai Surrey megyében vizsgálták a vasárnapi nyitvatartás megvalósíthatóságát. A kísérletre kiválasztott Woking városában vasárnap két bevásárlóközpont is nyitva tart. A közkönyvtár a megyében a legnagyobb és a város központjában helyezkedik el. 1991-ben nyílt, heti 15 ezer látogatója van, és több mint évi 900 ezer kölcsönzést bonyolít le. Szolgáltatásai köre széles, számítógépes oktatási labort is működtet.

Amikor 1991-ben először felmérték az olvasói igényeket, 15% válaszolta, hogy rendszeresen jönne vasárnap a könyvtárba, 37% alkalmasszerűen, 47% pedig nemleges választ adott. Az 1995-ös felmérés csak minimális változást hozott 21, 31 és 46%-kal. Mindkét felmérést a már könyvtárba járók körében végezték el, de remélték, hogy a vasárnapi nyitvatartással újabb csoportok vonhatók be a könyvtárhasználatba a hét közben dolgozók köréből. A könyvtár negyven munkatársából 16 vállalta megfelelő feltételek esetén a vasárnapi munkát.

Az 1996. januárja és márciusa közötti kísérleti szakaszban a könyvtár vasárnaponként 13.30 és 17.00 között (a Rotterdami Városi Könyvtár példáját alapul véve) tartott nyitva. Ennek költsége 6000 font volt. További vasárnapi nyitvatartásra nem irányoztak elő fedezetet.

Mivel előzetesen ismert volt, hogy az olvasók 83%-a bevásárlással köti össze a könyvtárlátogatást, kellemetlen meglepetést okozott, hogy az egyik bevásárlóközpont időközben megszüntette a vasárnapi nyitvatartást.

A könyvtárban minden szolgáltatást kínáltak, minimális személyzettel. A cél az volt, hogy növeljék a könyvtárlátogatók számát a hét más napjain eddig nem mozgósítható csoportból, csökkentsék a szombati zsúfoltságot és kényelmesebbé tegyék a könyvtár használatát. A vasárnapi látogatók között kevés volt a nyugdíjas és sok a család, gyermek és tanuló (és felsőoktatási hallgató). Az új olvasók közül sokan nem érnek rá hétköznap és az ingyenes parkolási lehetőség is csábította őket.

Nem csökkent ugyanakkor a könyvtárra nehezedő nyomás a szombati napokon, sőt a kölcsönzések száma kissé meg is növekedett. A hétköznapi kölcsönzési forgalom viszont 6,4%-kal csökkent, a szombati és vasárnapi együttes kölcsönzés 24,6%-kal nőtt, annak ellenére, hogy hét közben három nap este nyolcig tartanak nyitva. A könyvtárlátogatók aránya a tervezett alatt maradt 20,6%-kal, de az óránkénti 201 fő elegendő volt. A kölcsönzések száma 9,6%-kal alacsonyabb volt a tervezettnél. Az információkérések száma 34,1%-kal maradt el a tervszámától és nem helyeződött át szombatról. Az oktatólabor használata a hétközbeninél 7%-kal alacsonyabb volt. Délután 4 után és a márciusi jó idő beálltával jelentősen csökkent a forgalom.

Mindezek alapján a vasárnapi nyitvatartás 13.30 és 16.30 között és a téli hónapokra korlátozva látszik célszerűnek. Ehhez azonban meg kell keresni a megfelelő pénzügyi forrást.

(Koltay Tibor)

Lásd még 194, 222

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

97/171

LITTLEJOHN, Nancy – WALES, Barbara: Assessment plan for interlibrary loan departments at academic libraries = J.Interlibr.Loan Doc.Del. Inf.Supply. 7.vol. 1996. 2.no. 3-18.p.

A könyvtárközi kölcsönzési részleg felülvizsgálatának szempontjai és eszközei egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Felülvizsgálat; Könyvtárközi kölcsönzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A technológiai fejlődés, a csökkenő beszerzési keretek és a növekvő használói igények miatt manapság nagy nyomás nehezedik a könyvtárközi kölcsönzési részlegekre. A megnövekedett igényekkel való lépéstartás érdekében a legtöbb szervezet fokozatosan megváltoztatja a szolgáltatási politikáját és a munkafolyamatait. A változtatások hatékonyabb irányítása és a vezetési döntések megkönnyítése érdekében fontos a könyvtárközi kölcsönzési funkciók értékelése. Az ilyen tanulmányok legtöbbször a kérések kielégítésének idejére koncentrálnak, s nem veszi figyelembe a használói elégedettséget. A Missouri Központi Állami Egyetem (Central Missouri State University) könyvtárközi kölcsönzési részlegének felülvizsgálata során arra törekedtek, hogy minél több forrásból szerezzenek adatokat. A programot más könyvtárak is nehézség nélkül átvehetik.

(Autoref.)

97/172

PRICE, Sandra P. – MORRIS, Anne – DAVIES, J.Eric: An overview of electronic document request and delivery research = El.Libr. 14.vol. 1996. 5.no. 435-448.p.

Az elektronikus dokumentumkérés és -szolgáltatás kutatási projektjeinek áttekintése

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció; Fejlesztési terv; Számítógép-hálózat

A tanulmány áttekinti az elektronikus dokumentumszolgáltatással kapcsolatos kutatási programokat. Röviden ismerteti a Follet jelentést, bemutatja az Egyesült Királyság elektronikus könyvtár programját, beleértve a Loughborough Egyetem nemrégiben indított, Focused Investigation of Document Delivery (FIDDO) nevű projektjét. Négy kutatási területet sikerült elkülöníteni: forrásmegosztási programok, hálózati kommunikációs programok, elektronikus letapogatási (szkennelési) programok és elektronikus dokumentumszolgáltató rendszerek. A „Következtetések” fejezet kiemeli a technológiai fejlődés hatását a vizsgált területre, a könyvtárosi szerepkör ártértékelésének időszerűségét, valamint a különféle formátumokat kezelő és szélesebb dokumentumválasztékot nyújtó rendszerek szükségességét.

(Autoref.)

97/173

FERGUSON, Anthony W.: Document delivery in the electronic age: collecting and service implications = J.Libr.Admin. 22.vol. 1996. 4.no. 85-98.p.

Dokumentumszolgáltatás az elektronika korában: kihatása az állománygyarapításra és a szolgáltatásokra

Állománygyarapítás; Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés -belföldi

A kereskedelmi dokumentumszolgáltatás a könyvtárosok legújabb eszköze a használók információigényének kielégítésére. Nem fogja teljességgel helyettesíteni sem a saját állományt, sem a könyvtárközi kölcsönzést. Jelentősége egyre nő, mivel könnyen használható és gyors szolgáltatás. A használóknak meg kell magyarázni előnyeit, és meg kell hallgatni véleményüket arról, hogy mit érdemes előre megvásárolni és mit érdemes cikkenként, konkrét igény esetén dokumentumszolgáltatótól beszerezni. (Az árnyok könyvtáraként változnak.)

Komolyan meg kell fontolni, hogy a könyvtárak a könyvtárközi kölcsönzésre és a folyóirat-előfizetésre fordított összegeket esetleg a használók által közvetlenül igénybe vett dokumentumszolgáltatásra fordítsák. Ugyanakkor kooperálni kell más könyvtárakkal annak érdekében, hogy az állományban nem szereplő dokumentumokat ne csak a kereskedelmi forgalomban tudjuk beszerezni.

A folyóiratok szolgáltatásának négy (két valódi és két némiképp hipotetikus) modellje:

1. Hagyományos modell – A könyvtár érdekeit képviselő könyvtárközi kölcsönzési ügyintéző dönt a dokumentumszolgáltatás igénybevételeéről. Költséges, időigényes megoldás.

2. A Coloradói Állami Egyetem gyakorlata – A használó az UnCover szolgáltatásból maga rendelhet a saját állományban nem szereplő dokumentumokat 25 USD-t meg nem haladó értékben.

3. A forgalmazó álma – A használó korlátlanul rendelhet dokumentumokat, tekintet nélkül az árra, illetve arra, hogy a saját állományban megvannak-e. Ez a forgalmazó álma, mivel mind a tulajdonlás, mind a hozzáférés révén bevételhez jut.

4. Az elektronikus használó álma – A használó böngészhet indexekben, kulcsszavas kereséseket is végezhet, és minden adminisztráció

stb. nélkül el is olvashatja, amit kiválaszt. (Itt meg kell jegyezni, hogy a teljes szövegű folyóiratok letöltése vagy kinyomtatása pluszköltségekkel jár.)

(Hegyközi Ilona)

97/174

LUSHER, T.J. – HARICOMBE, L.J.: The 21st century library: implications for library personnel and library services = J.Interlibr.Loan Doc.Del. Inf.Supply. 7.vol. 1996. 1.no. 7-14.p.

A 21. század könyvtára: változások a személyzet és a szolgáltatások szervezetében

Dokumentumszolgáltatás; Dokumentum -gépi információhordozón; Könyvtárközi kölcsönzés; Munkaszervezet; Szolgáltatások átvétele

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A könyvtárak feladata, hogy a felhasználó számára hozzáférhetővé tegyék a neki legmegfelelőbb információt. Az információrobbanás és az információtechnológia villámgyors fejlődésének hatására hagyományos szolgáltató szerepük egyre inkább közvetítő szereppé alakul.

Pittsburghben, a 7. ACRL konferencián az előadások az új információs technológia könyvtárakra gyakorolt hatásáról és a kereskedelmi információszolgáltatókkal folytatott konkurenciaharcról szóltak leginkább, de nem esett szó arról, hogy mindezeket figyelembe véve hogyan kellene újratervezni a könyvtári szervezetet és szolgáltatásokat.

A cikk célja, hogy vázoljon egy olyan szervezeti modellt, mely megfelel az új követelményeknek. Természetesen ennek megfelelően kell átalakítani a szolgáltatási politikát is. Az átalakítás lényege: szoros együttműködés kialakítása a különböző szervezeti egységek között. Egy új egység létrehozását javasolja, az „Ügyfélszol-

gálatot" (Client Services), mely koordinálná a tájékoztató szolgálat, a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumellátás feladatait. Az új osztály egy osztályvezetőből, olvasószolgálatos/tájékoztató könyvtárosokból és a dokumentumellátás specialistáiból állna. A campus számítógép-központjával és más szervezeti egységeivel való szoros együttműködésük során egyre inkább kifejezésre jutna, hogy a könyvtár központi szerepet tölt be az egyetem missziójának megvalósításában.

Az új osztály működése a következőképpen festene: a megfelelő szakterületen jártas olvasószolgálatosok az olvasóval való konzultáció alapján választják ki a releváns adatbázisokat. (A szolgáltatási politikában meg kell határozni a kérdések kielégítésére felhasználható időt is.) Az olvasószolgálatosok után a dokumentumközvetítő könyvtáros intézi a könyvtárközi kölcsönzést, vagy javasol dokumentumszolgáltató céget a felhasználónak. A cég kiválasztása a költségek és a szolgáltatás minőségének, megbízhatóságának felméréseivel történik.

Az ügyféllel való konzultáció történhet a könyvtárban, de a távoli használók is élvezhetik előnyeit, felhasználva az elektronikus levelezés, a telefax, a telefon, és az internetes honlapon szereplő kérdőívek adta lehetőségeket.

Az új típusú szolgáltatás előnye a használókkal való személyes foglalkozás, és az önálló információhasználatra való „nevelés”. Az új szolgáltatás bevezetését természetesen megfelelő marketing tevékenységnek kell kísérnie.

A források megosztásának tendenciája és az új technológiák adta lehetőségek miatt egyre több könyvtárban csökkentik a folyóirat-előfizetéseket. Az így keletkezett megtakarítás fedezi részben a dokumentumokhoz/információkhoz való hozzáférés költségeit. A kereskedelmi információszolgáltatókkal kötött szerződésekhez forrást jelenthet még a számítógép-használati díjakból származó bevételek egy része, és a forrásszerző kampányokból befolyó összegek is.

A vázolt modell létrehozása láncreakció-szerű változásokat indíthat el: a könyvtári szolgáltatási filozófia új dimenziói tűnnek elő, lényeges szervezeti változásokat hoz, megerősíti a könyvtárnak az oktatási intézményben folyó kutatásban, képzésben játszott központi szerepét, végül a fejlett információtechnológia al-

kalmazásának hatására a könyvtár szolgáltatásai úttörő jellegűekké válnak.

(Fazokas Eszter)

97/175

BLAGDEN, John: Some thoughts on the access v. holdings debate = *Libr.Manage.* 17.vol. 1996. 8.no. 28-29.p.

Gondolatok a „hozzáférés kontra állomány” vitához

Egyetemi könyvtár; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban

A szerző megkérdőjelezi annak az irányzatnak a valóságát, hogy a könyvtárak az állománygyarapítás helyett a hozzáférésre törekuszenek, s ezt a megállapítását több statisztikai adattal is alátámasztja. Röviden bemutat egy kísérletet, amelynek során a Cranfield Egyetem könyvtára az összes folyóiratot lemondta, s ehelyett az UnCover dokumentumszolgáltató rendszerét vette igénybe. Emiatt a könyvtárközi kölcsönzés 166 százalékkal növekedett, a könyvtár költségei pedig – a folyóirat-előfizetések lemondásából származó megtakarítás beszámítása után – 30 százalékkal emelkedtek.

(Autoref.)

97/176

BRAID, Andrew: Standardization in electronic document delivery: a practical example = *Interlend.Doc. Supply.* 24.vol. 1996. 4.no. 12-18.p. Bibliogr.

Az elektronikus dokumentumszolgáltatás szabványosítása: egy gyakorlati példa, az EDIL program

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Formátum -gépi; Szabvány; Számítógép-hálózat

Egyre több dokumentumot szolgáltatnak elektronikus formában. A szolgáltatók (üzleti és non-profit vállalkozások) ehhez általában saját

rendszer fejlesztenek ki. Ha a használó több szolgáltatótól kíván dokumentumokat megrendelni és saját számítógépén fogadni, többféle rendszert kell installálnia.

A szabványosítási törekvések a 90-es évek végén kezdődtek meg a kép formátumú dokumentumszolgáltatás területén egy francia-német-holland-angol-amerikai projekt keretében az Európai Bizottság DG XIIIB támogatásával. A csoport (GEDI, Group on Electronic Document Interchange) 1991-ben tette közzé első ajánlását, amelyet 1995-ben módosítottak.

A csoport európai résztvevői egy portugál partnerrel kibővülve 1991-ben megkezdtek az ajánlások tesztelését. Ehhez az Európai Bizottság könyvtári programjától 2,5 millió USD-t kaptak. Az EDIL (Electronic Document Interchange between Libraries) projekt résztvevői:

- a két francia országos dokumentumszolgáltató rendszer, az egyetemi könyvtárakat tömörítő CADIST és a természettudományi-műszaki szakterületen központi folyóirat-gyűjteményt működtető INIST,

- a német gyűjtőköri együttműködési rendszer természettudományi-műszaki központi könyvtára, a hannoveri TIB, amely az alsó-szászországi PICA rendszer része,

- a holland PICA rendszer, amely – a többi partnerektől eltérően – nem rendelkezik gyűjteménnyel, hanem központi számítógépes katalógusrendszert működtet a folyóiratokról és továbbítja a megfelelő helyre a kéréseket; ezen belül a RAPDOC rendszer végzi az elektronikus dokumentumszolgáltatást,

- az angol BLDSC 48 ezer kurrens időszaki kiadványt tartalmazó állományával és a JANET, a felsőoktatási számítógépes hálózat.

A projekt résztvevői központosított cikkrendelési lehetőséget biztosítanak a felsőoktatási-kutatási szektor számára. Az EDIL projekt célja kísérleti elektronikus dokumentumszolgáltató rendszer működtetése a GEDI ajánlások kipróbálása érdekében. Négy, kölcsönösen összekapcsolt relét helyeztek üzembe, hat lépcsőben: 1. a követelmények megfogalmazása, 2. specifikáció, 3. fejlesztés, 4. integrálás az országos rendszerekbe, 5. installálás és tesztelés, 6. hathónapos kísérleti használat és értékelés.

1995 első felében került sor „élesben” dokumentumok cseréjére, több mint ezer alkalommal.

Az értékelés során a technikai, adminisztratív, jogi, üzleti, működési, szolgáltatási kérdéseket vizsgálták az egyes országokban, egyeztetett módszer alapján.

Az EDIL sikeresnek bizonyult. Beigazolta, hogy az elektronikus dokumentumszolgáltatás működőképes teljesen eltérő műszaki feltételek között. A dokumentumok csereformátumára és az átviteli eljárásokra vonatkozó GEDI ajánlásokat tovább finomítják. A dokumentumok csereformátumán belül meghatározzák a kötelező és a választható mezőket. Az átvitelre eredetileg az ISO 8571 szabványt (File Transfer, Access and Management protocol, FTAM) választották, később átmenetileg felváltották az Internet File Transfer Protocollal, majd lehetővé tették többféle átviteli protokoll használatát.

A működés során a következő problémák mutatkoztak: a dokumentumok csekély része elveszett az átvitel során (a megoldás a tranzakciók teljes nyomon követése); hiányoznak az egyszerű, naprakész információk a dokumentumszolgáltatásban rendelkezésre álló folyóiratokról/cikkekről.

Azt jósolják, hogy igen nagy lesz a kereslet az elektronikus dokumentumszolgáltatás iránt. A piacutatásra hamarosan sort kell keríteni, különös figyelmet fordítva az árakra és a csak elektronikusan szolgáltatható dokumentumokra:

(Hegyközi Ilona)

97/177

KHALIL, Mounir A.: Using the Internet for document delivery = Internet Ref.Serv.Q. 1.vol. 1996. 2.no. 37-47.p. Bibliogr.

Az Internet hasznosítása dokumentumszolgáltatásra

Dokumentumszolgáltatás; Könyvtárközi kölcsönzés; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szereshető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CEN-

TER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Bing-
hamton, N.Y. 13904]

Dokumentumszolgáltatásra használhatunk faxot, ami egyszerű, de sok gép hőpapírt használ, ami rossz minőségű másolatokat eredményez.

A Research Libraries Group (RLG), Research Libraries Information Network (RLIN) az Ariel rendszert használja, amely digitalizált oldalakat továbbít az Interneten. A rendszer gyors, jó képminőséget ad, de hátránya, hogy a küldő és a fogadó könyvtárnak is egyformán rendelkeznie kell a szükséges felszereléssel.

Az Észak-Karolina Állami Egyetem Digitized Document Transmission Project (DDTP) az Ariel továbbfejlesztése. TIFF képformátumot használ, amelyet tömörítve továbbítanak. Előnye, hogy faxon küldött cikkeket is tud fogadni az Internet-csatlakozással nem rendelkező könyvtárakból. A cikkek azonban könnyen tárolhatók vagy megsemmisíthetők, ami aggasztja a kiadókat.

Az Ohio Állami projekt 10 ohioi könyvtár között továbbítja a cikkeket fax és az Internet segítségével a DDTP-hez hasonló módon.

1994 szeptemberében egy kérdőíves felmérésre 108 válasz érkezett az Egyesült Államok és Kanada zömében felsőoktatási és szakkönyvtáraiból. A válaszadók 95%-a az Arielt használta.

Az elektronikus dokumentum-szolgáltatás előnyei közé tartozik, hogy azonnali továbbítást jelent, nem kell másolni a cikkeket, nincs szükség borítékok címzésére, a postázás adminisztrációjára, megtakarítható a telefonköltség, forrásmegosztásra ösztönöz és segít a folyóiratok használatának mérésében. Ugyanakkor vita folyik alkalmazásáról, mivel a szerzői jogi rendelkezések betartása nehezen ellenőrizhető.

(Koltay Tibor)

97/178

GASAWAY, Laura N.: Libraries, educational institutions, and copyright proprietors: the first collision on the Information Highway = J.Acad.Librariansh. 22.vol. 1996. 5.no. 337-344.p. Bibliogr.

Könyvtárak és oktatási intézmények kontra szerzőijog-tulajdonosok: az első összeütközés az információs szupersztrádán. – A Szellemi Tulajdonjogi Munkacsoport jelentése, a Clinton-kormány Fehér Könyve

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus publikáció; Irányelvek -könyvtári; Szerzői jog

A Clinton-kormányzat ún. fehér könyve, melynek címe „A szellemi tulajdonjogok és a Nemzeti Információs Infrastruktúra”, számos ajánlást fogalmaz meg, amelyek a szerzői jogvédelmet kívánják biztosítani a digitális környezetben. Vannak ezek között olyanok, amelyek kedvezően érintik a könyvtárakat, a kutatást és az oktatási intézményeket, mások – ha törvénybe iktatásukra sor kerül – megnehezítik majd a dolgukat.

A korábbi zöld könyvhöz képest jelentős visszalépés történik a használók jogai terén a befolyásosabb üzleti érdekek miatt például a méltányos használat értelmezésében. A fehér könyv irányelvek kidolgozását sürgeti ebben a kérdésben.

Előkészületben van a digitális másolás engedélyezése, a könyvtárközi kölcsönzés helyett a „kérésre történő publikálás” feltételeinek kidolgozása. Foglalkoznak a dokumentumok elektronikus úton (szkenneléssel) történő pótlásának és állományvédelmének problémájával is. A fehér könyv azt javasolja, hogy egy-egy műből három digitális formátumú másolat készülhessen.

Külön foglalkozik a fehér könyv látássérültek számára történő digitális másolással.

A könyvtárakat közvetve érintő egyéb fontos ajánlások közé tartozik a „terjesztés” fogalmának kibővítése, hogy az foglalja magában az adatátvitelt is. Szeretnék eltörölni az első értékesítés doktrínáját a digitalizált művek esetében; korlátozni a digitalizált művekben való böngészés lehetőségét a könyvtárhasználók számára (ugyanis valahányszor egy használó hozzáfér egy másik számítógépen tárolt műhöz, arról saját gépén egy másolat készül); továbbá büntetést kiroáni azokra, akik eltávolítják a szerzői jogra vonatkozó információkat. Vita bontakozott ki arról, mennyiben felelősek az online szolgáltatók azért, ha az előfizetők megsértik a szerzői jogokat.

Nem szabad megbontani a szerzői jogvédelem alá eső művek használói, kiadói és alkotói közötti hagyományos egyensúlyt. Ha a Kongresszus ezt tenné, jövőkérdéses kárt okozna az amerikai társadalomnak.

(Hegyközi Ilona)

97/179

MERRY, Lois K.: Hey, look who took this out! – Privacy in the electronic library = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 6.vol. 1996. 4.no. 35-44.p. Bibliogr.

Veszélyben az információhasználók személyi adatainak védelme, a kiadóktól rendelt elektronikus szövegek nyilvántartása miatt

Adatvédelem; Dokumentumszolgáltatás; Szerzői jog; Tájékoztatás szabadsága; Tájékoztatási politika

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Ma még senki sem tudja megjósolni, mit hoz a jövő a dokumentumszolgáltatás terén, azonban a könyvtárosoknak az elektronikus környezetben is gondoskodniuk kell a használók személyi adatainak biztonságáról. A probléma lényegében ugyanolyan jellegű, mint amikor a kölcsönzési cédulákon szereplő olvasói nevek alapján illetéktelen információkhoz lehet jutni bizonyos könyvek olvasóiról. Az elektronikus korban a veszélyt az elektronikus dokumentumok kiadói jelentik, akik a termékeik forgalmazásakor egy személyi adatokat is tartalmazó kérdőívet állíttatnak ki a terméket letöltő, illetve megvásárló használókkal, ami potenciális veszélyt jelenthet az adatok illetéktelen használatára. A kiadók szempontjából érthető, hogy követni kívánják a saját szellemi tulajdonuk vevőkörét, de a fenti módszer korlátozza a vevők információhasználati szabadságát. Az adatok kódolt titkosítása jó megoldásnak tűnik, de ez sem száz százalékos módszer a magánadatok törvénytörő használá-

tának a kiküszöbölésére. Az amerikai Nemzeti Információs Infrastruktúra fejlesztési munkálatai során feltétlenül figyelembe kell venni ezt a problémát.

(Autoref. alapján)

97/180

ORR, Debbie – DENNISS, Cathy: Unmediated document delivery and academic staff at Central Queensland University = Interlend.Doc.Supply. 24.vol. 1996. 4.no. 25-31.p.

Önállóan kereshetnek online adatbázisokban és rendelhetnek elektronikus dokumentumszolgáltatást az oktatók egy ausztráliai egyetemi könyvtárban

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi oktató; Kísérlet; Online információkeresés

A tanulmány egy kísérlet eredményeiről számol be, amelynek során a Central Queensland University Library (Rockhampton, Ausztrália) az oktatók és a posztgraduális hallgatók számára közvetlen, könyvtárosi segítség nélküli hozzáférést biztosított online adatbázisokhoz, továbbá a kikeresett dokumentumok online megrendeléséhez. Az adatbázisok között szerepeltek a Chemical Abstracts (CAS), a Current Contents, az UnCover, valamint a FirstSearch szolgáltatás adatbázisai. A kísérlettől arra vártak választ, hogy a használók meg tudják-e tanulni az adatbázisok kezelését a könyvtáros segítségével nélkül, képesek-e egyedül megrendelni a szükséges dokumentumokat, és hogy a gyors dokumentumszolgáltatás kiválthatja-e a folyóirat-előfizetéseket. A kísérlet előtt természetesen bemutatták a résztvevőknek az adatbázisok használatát. Annak ellenére, hogy a használók kezdetben lassan szoktak hozzá az önálló munkához, a kísérlet végén végzett felmérés tanúsága szerint lelkesen nyilatkoztak a közvetlen hozzáférés tapasztalatairól.

(Autoref.)

Lásd még 156, 158

97/181

FISCELLA, Joan B.: Bibliography as an interdisciplinary information service = Libr.Trends. 45.vol. 1996. 2.no. 280-295.p. Bibliogr.

A hagyományos bibliográfia mint interdiszciplináris tájékoztatási eszköz

Bibliográfia; Interdiszciplináris problémák; Kutatás információellátása

Az elektronikus katalógusok és indexek korában úgy tűnhet, hogy a nyomtatott szakterületi bibliográfiák elvesztik jelentőségüket, pedig fontos szerepet játszhatnak az előbbi forrásokból nyert hatalmas mennyiségű információ megszürésében. A cikk ezt az állítást igyekszik bebizonyítani a „játék” és a „szabadidő” témájának információkeresési példájával. Bemutatja Marcia Bates és Patrick Wilson elméleti tanulmányait is a bibliográfiáról, amelyek szintén alátámasztják a jól megtervezett és gondosan megszerkesztett nyomtatott bibliográfiák fontosságát az interdiszciplináris területeken.

(Autoref.)

97/182

MURATOV, A.L.: Tekusaâ gosudarstvennaâ bibliografiâ v usloviâh rynka = Bibliogr. 1996. 6.no. 4-8.p.

A kurrens nemzeti bibliográfia a piaci viszonyok között

Kurrens bibliográfia; Nemzeti bibliográfia

A nemzeti bibliográfia legfőbb értéke funkcióinak és az általa megvalósított feladatoknak az állandósága: a használók tájékoztatása a nemzeti dokumentumtermésről a bibliográfiai információnak kiadványokban és elektronikus formában való közzététele útján. Oroszországban 1985-ig e feladatok a lehetőségekhez mérten sikeresen teljesültek: jól működött a kötelespél-

dány-szolgáltatás, a kiadványok címoldala és egyéb adatközlő helyei lehetővé tették a pontos és teljes bibliográfiai leírást, működött a központi céduellaállítás.

Az utóbbi tíz évben gyökeresen megváltozott a helyzet: a korábbi, jól ellenőrzött kiadói rendszerben működött 250 kiadvállalat helyett ezerszám alakultak új, egymástól függetlenül működő kiadók, és a rendszer áttekinthetetlen lett; hiányzik a kellő kiadói szakértelem. Annak ellenére, hogy megszületett Oroszország első kötelespéldány-törvénye, nem minden kiadvány kerül a nemzeti bibliográfia szerkesztőségébe. Erőteljesen csökkent a nemzeti bibliográfia példányszáma, ezáltal a bibliográfiai információ használoinak a száma, valamint csökkent a nyomtatott katalóguscédulák, illetve a nemzeti bibliográfiai füzetek előfizetőinek száma is.

A nemzeti bibliográfiát előállító könyvkamara előtt álló feladatok:

a) a kötelespéldány-szolgáltatás teljességének biztosítása a közelmúltban született kötelespéldány-törvény és a hozzá kapcsolódó jogszabályok segítségével: ebben a kötelespéldányban részesülő könyvtárak is részt vesznek oly módon, hogy rendszeresen listákat küldenek a nemzeti bibliográfiai központba a gyűjteményükbe került kötelespéldányokról (1995-ben a listák alapján kiderült, hogy 1994-95-ben a kötelespéldányoknak mindössze 3%-a nem került a könyvkamarához – azokat a kiadványokat tekintve, amelyek fellelhetők a könyvtári gyűjteményekben);

b) a bibliográfiai információ megbízhatóságának és hitelességének szavatolása: az ISBN-számot kapott kiadók számára összeállított módszertani kiadvánnyal próbálják elősegíteni a bibliográfiai adatok megfelelő elhelyezését a kiadványokon, mivel az adatközlő helyek hiányosságai rontják a kiadványról készített bibliográfiai tétel minőségét;

c) a bibliográfiai információ elektronikus formában való terjesztéséhez az ipari-technológiai alapok megteremtése az előállító és a fogadó oldalon egyaránt: a hagyományos terjesztési formák, elsősorban a nyomtatott katalóguscédula helyett a felhasználók egyre inkább a nemzeti bibliográfia elektronikus formáit (floppyt, CD-ROM-ot, online szolgáltatást) igénylik.

(Rácz Ágnes)

97/183

SCHÖHL, Wolfgang: Ein umfassendes Datenbanksystem für Print, Radio, Fernsehen und das Internet. (Teil 1.) = Nachr.Dok. 47.Jg. 1996. 6.no. 323-333.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Átfogó adatbázis-rendszer nyomtatott termékek, rádió- és tv-anyagok és Internet-oldalak számára. 1.rész

Adatbázis; Audiovizuális anyag; Multimédia; Számítógép-hálózat; Tömegkommunikáció

A cikk egy olyan adatbázisrendszert ismertet, amely információs-dokumentációs környezetben, illetve sajtó- vagy közönségkapcsolati részlegekben egyaránt hatékonyan használható, ezért képes megalapozni e részlegek gyümölcsöző együttműködését. A „Multimedia Press System” nevű rendszer 20 integrált adatbázist tartalmazhat, és mind a médiára vonatkozó, mind a sajtóosztály munkájával kapcsolatos feladatokat képes elvégezni. A rendszer „lelke” egy média adatbázis, amelyben minden típusú hordozó tárolható és kereshető. A rádió- vagy tv-rportok hang- illetve video-fájlljai egyaránt lejátszhatók. Internet-oldalak is importálhatók, amelyeket az adatbázis teljesszöveg-kezelő indexelő programjával indexelnek. Lehetőség van szövegfájlok és HTML-dokumentumok kölcsönös konverziójára is. A cikk bemutatja, hogyan készítenek és építik be az adatbázisba az elektronikus sajtókivágatokat a letapogatási és az OCR-technika segítségével.

(Autoref.)

A 20. század végi angol nyelv kincsestára

Adatbázis -nyelvtudományi; Szöveggyűjtemény

A British National Corpus a brit angol nyelv 100 millió szóból álló gyűjteménye géppel olvasható formában. Ez az adatbázis azoknak a szakembereknek szolgálhat fontos kutatási eszközként, akiket a 20. század végének Egyesült Királyságbeli angol nyelvhasználata érdekel. Ilyenek lehetnek például a szótárak illetve a nyelvi kézikönyvek összeállítói vagy a felsőoktatás nyelvészeti kutatói. Az adatbázisban való kereséshez kifejlesztett szoftver az információs szakembereket is érdekelheti. A szöveggyűjteményt 1991 és 1994 között készítette el egy öt szervezetből álló konzorcium: három kereskedelmi és két felsőoktatási intézmény (Oxford University Press, Longman Group UK Ltd, Chambers Harrop, illetve Oxford University Computing Services és Unit for Computer Research on the English Language at Lancaster University). A tanulmány ismerteti az adatbázis szerkezetét és részeit, továbbá elmagyarázza jelentőségét és hasznosságát.

(Autoref.)

Lásd még 162

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

97/185

SCHOLS, Marij: Extra large. Large print on demand = Link-up. 1996. March. 12-14.p.

Szuperszolgáltatás: öregbetűs szövegek méretre, egyéni igények szerint

Öregbetűs könyv; Vak könyvtárhasználó

Ahogy a lakosság átlagos életkora emelkedik, úgy nő az igény az öregbetűs könyvek iránt. A Hangos és Braille-írást Könyvek Holland Könyvtára (NLBB) saját kiadóvállalatot alapított,

97/184

BURNAGE, Gavin – BAGULEY, Glynis: The British National Corpus = Libr.Inf.Briefings. 65.no. 1996. 1-15.p.

hogy a jövőben igény szerint állíthasson elő öregbetűs könyveket.

A vakok könyvtárai és a közművelődési könyvtárak közötti együttműködés, párosulva a modern technológiával lehetővé tette, hogy a vakokhoz és gyöngénlátókhöz a Braille- és hangos könyvek mellett diszkeken és nyomtatott formában is eljusson a számukra szükséges információ. Két új szolgáltatásról van szó.

Az egyik szolgáltatás az egyéni igényeket akarja kielégíteni, s azon az elven működik, hogy a használó maga határozza meg, mennyi idő alatt és milyen formában kéri a nyomtatott formában rendelkezésre álló információt. A sürgősen szükséges anyagokat (gyógyszerek használati utasításai, adónyomatványok, jelentések, konferenciaanyagok stb.) a használó úrlapon vagy telefonon rendelheti meg az NLBB-től, az NLBB pedig naponta 15 nyomtatott oldalt ír át az igénylő által kért formára. A kevésbé sürgős, hosszabb anyagokból (könyvek, hosszabb jelentések stb.) a szolgálat hetenként 15 nyomtatott oldalt ír át a kérőnek. Az átírás történhet Braille-ba, szalagra, floppyra vagy öregbetűkre. 1994-ben 1000 használatól 5000 megrendelés érkezett.

Jelenleg a használó küldi be az átírandó anyagot, de a jövőben közművelődési vagy egyetemi könyvtáráktól szerzik majd be a dokumentumot. Egyelőre két egyetemi és egy közművelődési könyvtárban Braille-olvasóval, beszédszintetizátorral és betűnagyítóval felszerelt munkaállomásokot fognak beállítani, amelyekről a vakok és nehezen látók segítség nélkül kereshetnek a könyvtári katalógusokban. Az átíráshoz vonatkozó kérést online módon adhatják fel. Ha az anyag digitalizált formában már rendelkezésre áll, az átírás jórészt automatikusan történik.

A másik szolgáltatás a csoportok igényeit célozta meg. A NLBB 1993-ban indította meg XL nevű, öregbetűs könyvekre specializálódott kiadóját, mivel a többi kiadó nem szívesen vállalkozik olyan művek megjelentetésére, amelyekből várhatóan 600 példánynál kevesebbre van igény. Az XL az öregbetűs könyvek széles kínálati listáját építi fel, évente 30 000 példány eladását irányozza elő, közművelődési könyvtárakból és könyvkereskedőkből állandó vevőkört épít ki és jó minőségű könyveket kínál megfizethető áron.

Az XL irodalmi és aktuális kiadványokat jelentet meg, 18 pontos betűnagysággal. Elsőbbséget biztosít ismert szerzők műveinek. Szorosan együttműködik a könyvtárellátó szervezetekkel. 1995-ben már Belgiumba is szállított. A közeli jövőben kiadványai kaphatók lesznek a könyvesboltokban is.

A kötésen kívül az előállítás minden munkáját (szkennelés, korrektúra, nyomtatás, összehordás) az XL maga végzi. Személyzete egy menedzser és 5 munkatárs. Felszerelése: egy szkennер, két személyi számítógép, három A3-as nyomtató, egy ofset gép, egy összehordó-hajtogató. 1994-ben 38 címet adott ki, az eladott példányok száma 7610 volt. 1995-re 100 cím megjelentetését tervezik, s 25 000 példány eladását.

A tervek szerint az XL kínálatába fel akarunk venni minden olyan Braille- vagy nyomtatott könyvet, amelyet digitálisan állítottak elő, s támaszkodni akarnak a kiadók digitálisan tárolt anyagaira. A digitális archívum alapján lehetővé válik, hogy kérésre az öregbetűs könyvekből egy-egy példányt is kinyomtassanak.

(Papp István)

97/186

TONKS, Robyn: Borrow, beg, bend and stretch = Link-up. 1996. March. 3-7.p.

Egy ausztráliai kisváros könyvtárának „családi olvasási programja”

Analfabéták; Családi környezet; Ifjúság nevelése olvasásra

Ausztráliában a közművelődési könyvtárak közül elsőként a Singleton Public Library vágott bele a családi olvasási kultúra emelését célzó programba! A 21 000 lakosú városka könyvtára sem dúskálkodik anyagiakban; pályázat révén nyerte el a szükséges támogatást.

Nem a hagyományosan könyvtárhasználó rétegeket célozták meg, ennek ellenére igen nagy érdeklődés nyilvánult meg a 6 foglalkozásból álló tanfolyamok iránt. Az ok: a szülők segíteni akartak az iskoláskor előtt álló gyermekeiknek.

A vállalkozással a könyvtár meg akarta törni az analfabetizmus generációkon áthúzódó ördögi körét. A foglalkozásokon a multimédia felhasználásával olyan kérdéseket dolgoztak fel, mint: mi a családi olvasási kultúra, a gyerek útja az írni-olvasni tudás elsajátításában, az olvasmányok kiválasztása, gyerekversek, a tévé és a számítógép hatékony használata. A könyvtárban lebonyolított program szorosan kapcsolódott a másutt szervezett, hasonló vállalkozásokhoz, s igyekeztek a könyvtárban rendelkezésre álló gyűjteményrészeket és szolgáltatásokat (mesekönyvek, nehezen olvasó felnőttekhez szóló könyvek, könnyű olvasmányok, gyerekkönyvek és kazetták, videók, ajánló irodalomjegyzékek, iskolára felkészítő foglalkozások, meseórák, bábjátékok stb.) mind hasznosítani.

A helyi könyvtár küldetését abban látja, hogy ajtót nyit a tanuláshoz, s ebbe a koncepcióba jól illeszkedett be a családi olvasási kultúra programja.

A helyi vállalatok segítségével az eredetileg tervezett hat tanfolyam helyett 13-at indítottak, s mindenki, aki beiratkozott, el is végezte. Gyakran 50 főre is növekedett a várakozó lista. Nyilvánvaló volt, hogy a könyvtár tényleges társadalmi szükségletet elégít ki a családok olvasási kultúrája fejlesztésével. Nem volt céluk megtanítani az írást, olvasást, számolást, inkább az olvasás örömeit és játékosságát hangsúlyozták.

A program elég flexibilis ahhoz, hogy hozzá lehessen igazítani a hátrányos helyzetű családok és a bennszülöttek igényeihez. A tanfolyamokat általában délelőtt, de esténként is tartották, 8-10 fő számára. Gondoskodtak arról is, hogy megszervezzék a gyerekek felügyeletét. A résztvevők főleg az anyák közül kerültek ki, de többen hangsúlyozták, az apáknak is szükségük lenne rá. A beiratkozottak közül többen, akik korábban nem használták a könyvtárat, rendszeres látogatókká váltak. A tanfolyamokkal nagyon meg voltak elégedve, mert a tanultak alapján nagy segítséget tudtak nyújtani gyermekeik tanulásához.

A tapasztalatok alapján azt tervezik, hogy idősebb gyerekek szülei számára is indítanak hasonló tanfolyamokat a könyvtárban. A részletes programot bárkinek készséggel rendelkezésre bocsátják

(Papp István)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

97/187

VESELY, Vlastimil: Internet – sance nebo ohrození = i. 38.roc. 1996. 6.no. 148-150.p.

Res. angol nyelven

Internet – esély avagy fenyegetés?

Számítógép-hálózat

A beszámoló alcímében hivatkozott viták – konkrétan két vita – leglényegesebb vonatkozásait szerzőnk az alábbiak szerint foglalja össze:

Mindenekelőtt – röviden – utal az Internet ma már közismert vívmányaira–ígérvényeire (WWW publishing, telecommuting, a szervezetek adaptív viselkedésének lehetősége, kereskedelmi felhasználás), majd hosszasan tolmácsolja az Internet társadalmi hatásait, illetve a vele kapcsolatos állami feladatokat taglaló hozzászólásokat.

Az Internet bizvást tekinthető a demokratizálás eszközeinek, mivel lehetővé teszi a kisebbségek figyelembevételét, elősegíti az állampolgári aktivitás kifejlődését, megkönnyíti a közügyekben való részvételt. Igénybevételével egyszerűbben és gyorsabban hathatunk a bennünket övező környezetre (pl. „flottabbul” választhatunk, eredményesebben kommunikálhatunk képviselőinkkel, sikeresebben hozhatunk létre különféle civil közösségeket).

Az említett lehetőségeket azonban nem szabad túlbecsülni. Azáltal, hogy valaki Weboldalt létesít magának, még korántsem szólította